

Compassie

(In de serie 'zin krijgen en doorgeven', n.a.v. het boekje "Leven met Dominicus")

16 februari 2014

Nienke van Dijk en Hans Opschoor

Waar het over gaat: Handvest van Compassie

Het principe van compassie of mededogen ligt ten grondslag aan alle religieuze, ethische en spirituele tradities. Steeds opnieuw wordt daarmee een beroep op ons gedaan anderen te behandelen zoals wij zelf behandeld willen worden. Compassie is onze drijfveer het leed van anderen te verzachten. Niet egoïstisch zijn, maar anderen voorop stellen. Recht doen aan de onschendbare heiligheid van ieder mens. Behandel ieder met waardigheid en respect.

Daarbij hoort ook de opdracht om geen leed te veroorzaken. Wees niet gewelddadig, chauvinistisch of egoïstisch, waardoor je de grondrechten van een andere misbruikt of ontkent. Zaai geen haat met laatdunkende uitingen over anderen, zelfs niet over je vijand. Doe de menselijkheid die we samen delen geen geweld aan. Wij erkennen dat wij er niet in geslaagd zijn een leven te leiden vervuld van mededogen. Sommigen hebben uit naam van hun religieuze overtuiging het menselijke leed zelfs groter gemaakt.

Daarom roepen wij iedereen op:

compassie te maken tot de kern van moreel handelen en van religie;
terug te keren naar het principe waarbij geweld, haat of minachting geen kans krijgen;
garant te staan voor een correcte en respectvolle informatie over andere tradities, godsdiensten en culturen;
waardering voor culturele en religieuze verscheidenheid te stimuleren;
bij te dragen aan medeleven, gebaseerd op kennis, voor het leed van anderen, ook van onze vijanden.

Compassie is onmisbaar voor een eerlijke economie en een wereld in vrede!

Lezing uit: "Catechismus van Compassie"

Een rabbi vroeg eens aan zijn leerlingen: 'Hoe bepaal je het moment waarop de nacht ten einde is en de dag begint?'

Een van zijn leerlingen zei: 'Wanneer je in de verte een hond van een schaap kunt onderscheiden?'
'Neen', antwoordde de rabbi.

'Wanneer je van verre een dadelboom van een vijgenboom kunt onderscheiden?' vroeg een ander.

'Neen', antwoordde de rabbi.

'Maar wanneer dan?' vroegen zijn leerlingen.

De rabbi zei: 'Wanneer je in het gezicht van een mens kijkt en daarin je zuster of broeder ziet. Dan weet je dat de nacht is geweken en de dag is aangebroken.'

Lezing: Johannes 4, 1-27

Overweging

‘Dit is de stem van iemand die roept in de woestijn. Het zal de scherpste, strengste, vreselijkste en gevaarlijkste zijn die jullie ooit gehoord hebben. Deze stem zegt dat jullie allen in doodzonde verkeren vanwege jullie wreedheid en geweld jegens onschuldige mensen’ Met ‘onschuldige mensen’ doelde hij op de indianen, die in de Nieuwe wereld, nu Haiti en de Dominicaanse Republiek, in slavernij werden gehouden en stierven als vliegen door ziekte en uitputting. Het is een stem uit 1511: de Dominicaan Antonio Montesino sprak tegen de verzamelde Spaanse notabelen in een kerkdienst. “Met welk gezag hebben jullie zo’n afschuwelijke oorlog verklaard aan deze mensen, die hier rustig en vredelievend woonden? Zijn het soms geen mensen? Hebben zij geen redelijke ziel? Zijn jullie niet verplicht om hen lief te hebben als jullie zelf?”

Deze fragmenten staan in het boekje ‘Leven met Dominicus’¹, dat de rode draad is in de serie vieringen, waarvan het vandaag de tweede is, met als thema compassie. Compassie is een ander woord voor mededogen. Compassie is in de Dominicaanse traditie verbonden met recht en gerechtigheid vanuit het principe dat elk mens een kind van God is, zodat wij verplicht zijn hen lief te hebben als onszelf. In hetzelfde boek staat ook een interview met Zuster Sarah Böhmer, een Dominicanes van Bethanië, een orde die zich inzet voor vrouwen die uit de gevangenis komen of anderszins door het leven getekend zijn.

Zij zegt: “als ik jou aankijk, dan is dat wat ertoe doet. Ik zie je ogen, je mond, de uitdrukking op je gezicht, ik voel de indruk die je op me maakt. (...) Ik moet waar-nemen: dat betekent voor waarnemen wat ik zie. Als ik dat zie, zie ik iemands menselijkheid. En als iemand zich echt gezien weet, kunnen er wonderen gebeuren”. Bij deze zuster begint mededogen niet zozeer bij het luisteren naar en ander, maar bij het zien van de ander. Naar het gezicht van een ander mens kijken en daarin je broeder of zuster zien. Als dat gebeurt, dan weet je dat de nacht is geweken. We hoorden het ook in het verhaal van de rabbi. Bij de filosoof Levinas is dit zien van de ander, van het gelaat van de ander, ook het begin van de verantwoordelijkheid voor de ander. Door het zien word je opgewekt tot een antwoord van morele verantwoordelijkheid voor een mens in nood.

Deze week, met de storm, reed er een scooter weg. Ik was net afgestapt van mijn fiets vanwege de windstoten. De wind kreeg vat op de scooter en hij viel om. De man lag hulpeloos en gewond op de grond. Het verkeer stopte. We gingen naar hem toe, allemaal: de buschauffeur, nog twee voorbijgangers, ikzelf. Er ontstond een spontane taakverdeling: ik belde de ambulance, een ander boog zich over de gevallene en probeerde of hij zich kon bewegen. Toen de buschauffeur zag dat er voldoende hulp was reed hij verder. Helpen is begrensd. Je kunt alleen helpen in zover dat in je vermogen ligt. De een kan geld geven, een ander breit sjaals voor de mensen van de voedselbank. Maar als je in de buurt bent en je kunt iets doen, dan reageer je. De meeste mensen hebben voldoende sociaal besef om dat te doen. En dat is goed.

Maar zo gaat het niet altijd. Mensen zijn verdeeld door religieuze of etnische scheidslijnen, mensen hebben morele opvattingen over wat mag en wat niet, sommige mensen zijn zo verward of door hun ziekte veranderd of getekend dat zij eerder angst en vervreemding oproepen dan mededogen. Wat is er nodig voor compassie?

Ik las een verhaal over een jonge Zuid-Afrikaan, Saleem.² Het was 2000 en hij kreeg AIDS. Terwijl hij nog in het ziekenhuis was, werd hij verstoten door zijn ouders, zijn broers en zijn zus. Hij mocht

niet naar huis terugkeren. Hij werd in een hospice opgenomen en de sociaal werkers probeerden tevergeefs om het contact tussen Saleem en zijn familie te herstellen. Saleem voelde zich zo afgewezen dat hij zich van de Islam afkeerde en opdracht gaf om zijn lichaam na zijn dood te cremieren, hetgeen als on-islamitisch geldt. Toen hij gestorven was kwamen zijn ouders zijn lichaam ophalen. Zij kregen zijn as aangeboden. Omdat zijn ouders niet wilden betalen voor de urn, werd de as in een papieren zak gedaan. Zijn ouders wisten niet wat ze ermee moesten doen. Saleem was 29 jaar.

Het is een voorbeeld van hoe vooroordeel en morele opvattingen over seksualiteit compassie in de weg kunnen staan, ook in familieverhoudingen. Misschien had het geholpen als er een Imam was geweest, die op de religieuze opdracht voor moslims had gewezen om met compassie voor de zieken te zorgen, ongeacht de oorzaak of de aard van de ziekte. Het zien van het leed van de ander, hem herkennen als broer of als zuster is niet altijd voldoende om opgewekt te worden tot compassie. Er is een verhaal nodig, een interpretatie om werkelijk waar te nemen, om werkelijk mededogen te kunnen tonen. En mededogen tonen, dat is ook iemand water geven als hij dorst heeft.

Ook in het verhaal uit het Evangelie van Johannes 4, van de vrouw bij de bron gaat dat niet zonder slag of stoot. Jezus heeft gereisd, dat wil zeggen, hij heeft uren gelopen. Jezus is bij de bron gaan zitten, vermoeid en dorstig, het is het zesde uur, tegen de avond. De leerlingen zijn op weg om wat te eten te halen. Er komt een vrouw, een Samaritaanse, water scheppen. Samaritanen, daar hebben we eerder van gehoord. Een Joodse groepering, met andere opvattingen dan de Judeers, die de Samaritanen als tweederangsburgers beschouwden. We kennen de Samaritanen ook uit het verhaal van de barmhartige Samaritaan, waarin de Samaritaan, van wie je het niet verwacht, zich een naaste toont voor de man die overvallen en gewond is, terwijl de priester en de Leviet, te druk waren met hun religieuze verplichtingen om zich aan de gewonde te wijden. Die Samaritanen dus. Jezus vraagt de vrouw om wat water voor hem te scheppen. Op haar beurt vraagt zij hem hoe hij dat kan vragen, zij is een vrouw en een Samaritaanse bovendien en Judeers verkeren daar niet mee.

Wat volgt is een theologisch gesprek tussen Jezus en de vrouw over water en levend water met als inzet de vraag naar de betekenis van de nieuwe beweging die Jezus begonnen is en wie daar bij zijn inbegrepen. Is de goede boodschap, het levende water er voor allen: vrouwen en mannen, Samaritanen en Judeers, overspeligen en gehuwden? Jezus openbaart zichzelf in het verhaal als de Messias. Na het gesprek over het levende water spoort Jezus de vrouw aan haar man te halen. Als zij zegt dat zij geen man heeft, blijkt hij naar een bekende weg gevraagd te hebben: Jezus weet dat zij meerdere mannen heeft gehad en dat degene die zij nu heeft ook haar man niet is. Jezus kent haar verhaal. We weten niet hoe. Heeft hij haar gezien? In ieder geval herkent de vrouw zich in zijn verhaal, waardoor zij op haar beurt hem erkent en zegt: heer, ik zie in dat u een profeet bent! Je kunt zeggen: het zien is wederzijds. Jezus ziet de vrouw, de vrouw ziet Jezus als profeet. Door deze herkenning valt de religieuze kloof tussen beiden weg. In de beweging van Jezus zijn allen inbegrepen.³ En dat is een voorwaarde voor compassie.

Het is daarom ook dat er in het handvest voor compassie, waarmee we deze viering begonnen, zoveel aandacht is voor dat wat compassie in de weg staat: geen laatdunkende uitspraken over anderen, geen haat zaaien, zelfs niet over je vijanden, niet je religieuze opvattingen zwaarder laten wegen dan het respect voor de heiligheid van elk mensenleven.

We lezen het goed: elk mensenleven.

Bij compassie gaat het om de kostbaarheid van elk mens. In de eerste plaats degene die zorg nodig

heeft. Dat betekent ook dat we de ander, onze geliefde, kind, moeder of vader of onbekende voor wie we zorgen niet tot een ding maken. Mensen die zorg ontvangen zijn en blijven meestal denkende, willende, voelende en kunnende wezens met wie contact en overleg mogelijk is over wat er nu nodig is, die een relatie in stand kunnen houden en van betekenis kunnen zijn voor degenen die zorg geven.⁴

Compassie heeft betrekking op alle mensen, dus ook op degenen die betaald en onbetaald voor anderen zorgen. Ook zij hebben kostbare levens. En dat betekent dus ook dat er niet van hen gevraagd mag worden om zichzelf onbeperkt op te offeren als hun partner of ouder zo ziek of verward is geworden dat het samenleven niet meer gaat. Gisteren stond er nog een artikel in

Trouw⁵ over wat het betekent als mensen gedwongen worden om langer te zorgen dan kan. Wat dat betekent voor hun relatie met degene met wie ze ooit gelukkig waren. En hoe een opname in een verpleeghuis dan een redding kan zijn. En ook dat is compassie, niet tussen enkelingen, maar van de gemeenschap als geheel voor de enkeling en de geliefden.

Het handvest voor compassie – dat u overigens kunt ondertekenen op hun website- zet nog een stap verder. Bij compassie gaat het ook om een eerlijke economie en een wereld in vrede. Een economie die is gebaseerd op het besef dat elk loon naar werken verdient, een eerlijke prijs voor zijn product en een goede behandeling van de mensen die het werk verrichten en de dieren die ons voedsel verschaffen. Zoals de Dominicaan Antonio Montesino de Spaanse notabelen waarschuwde, zo moeten wij nu gewaarschuwd worden en anderen waarschuwen: In een globale economie zijn wij degenen die de producten kopen, kleding bijvoorbeeld, gemaakt met kinderhanden, in gevaarlijke omstandigheden, tegen een laag loon. De uitspraak dat elk mensenleven kostbaar is strekt zich uit tot allen. Voor ons is deze inzet begonnen met de beweging rondom Jezus, die vrouwen, kinderen, heidenen, slaven, prostituees, zieken aan de tafel uitnodigde voor water, brood en wijn dat leven geeft, als wij het met elkaar delen, zoals Jezus zich uitdeelde.

Een barmhartige Samaritaan als voorbeeld, een Samaritaanse vrouw als ervaringsdeskundige en getuige.

Al was ik nooit ik/ ontheemde, vreemde voor mezelf/

Was er niemand in de wereld die me liefhad/

Maar ik was kostbaar in de ogen van een die hoort en ziet.⁶

Dat het zo mag zijn.

Nienke van Dijk

Noten:

¹Arjan Broers, Leven met Dominicus, Zoetermeer 2013

² Beschreven in: Farid Esack, Sarah Chiddy (ed) Islam and Aids, between Scorn, Pity and Justice, Oxford, 2009

³ Ontleend aan Elisabeth Schussler Fiorenza, Ter gedachtenis aan haar, pagina's 156 en 327-328, Hilversum 1987

⁴ Ontleend aan Annelies van Heijst, Menslievende Zorg, een ethische kijk op professionaliteit, Kampen, 2005

⁵ Alwin Kuiken, Rouwen als je lief nog leeft, Trouw, 15 februari 2014

⁶ Dit is de plaats, Juut Meijer/TomLowenthal

Voorbeden

Als wij om ons heen kijken dan zien we een wereld waarin armoede nog steeds veel mensen treft, zelfs honger. Hoe kan het dat in een van de 5 meest ontwikkelde landen voedselbanken onontbeerlijk zijn? We horen van ontslagen, en werkloosheid, uitsluiting van afkalvende sociale zorg. Het journaal toont ons Syrische steden in brand en meer dan 1 miljoen kinderen gevlucht naar kampen. We zijn verward. We zien ziekte, eenzaamheid, uitputting van mensen en van de aarde, onze moeder. Vlak bij ons in de Sacramentskerk zien we 60 asielzoekers die onnodig zonder electriciteit letterlijk in de kou gelaten worden en nog steeds in afwachting zijn van een bericht over een ander pand dat hen wel is toegezegd.

Soms dromen wij dromen en zien wij gezichten, van een wereld voorbij die van het hier en nu. We zingen van rozensteden en de zang van de lijster. We voelen dat die dromen uit een bron komen – buiten ons? In ons? God? Maar vaak overstemt het rumoer uit de wereld waarin wij wonen de zang van die lijster. De werkelijkheid wordt ons soms teveel. We roepen dan: “Dat koninkrijk van U, wordt dat nog wat”? Of we zeggen dat God doof is, of zelfs dood.

... die wij God noemen, voed die dromen, ons levend water. Spreek ons aan, van de bodem van ons eigen hart, van achter de ogen van de anderen die wij hier gedenken, vanuit de verhalen die over u en onder ons de ronde doen.

Wij willen wakker zijn en elkaar in onze ogen kijken. Wij willen onszelf en elkaar op de been houden, en met elkaar blijven zoeken naar de weg vanuit het hier en nu naar een wereld die vrede recht en schoonheid kent. Dat wij volharden in trouw, solidariteit, *compassie*.

...die wij God noemen, blijf bij ons, wees ons baken, houd ons gaande. Dat wij u zien.

Amen